

УДК 929-51(477)В.К.ПРИХОДЬКО:378.4(477.43/44)КПДУУ(09)(045)

В.Р.Адамський

Університетське будівництво доби Української революції 1917–1920 рр.: погляд В.К.Приходька

У статті аналізується погляд науково-освітнього та громадсько-політичного діяча В.К.Приходька на процес заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський державний український університет, спомини, Центральна Рада, гетьманат, В.К.Приходько, І.І.Огієнко.

Спомини про Кам'янець-Подільський державний український університет залишило чимало непересічних особистостей, котрі брали безпосередню участь у процесі заснування вищого навчального закладу чи в його науково-освітній та державотворчій діяльності. Окремі з них уже відомі зацікавленій громадськості, оскільки були опубліковані в різні історичні періоди¹, окремі ж праці і до сьогодні ще знаходяться на зберіганні в архівосховищах, чекаючи свого часу². Природно, що торкаючись даної теми кожен із авторів зосереджувався на висвітленні тих питань, в яких був найбільш обізнаний або які вважалися особливо важливими у становленні інституції.

Як правило, перші ґрунтовні матеріали з окресленої проблематики належали перу представникам української еміграції, що з огляду на реалії радянського інтелектуального життя є цілком зрозумілим. Цей факт, окрім іншого, досить серйозно позначився на концептуальному осмисленні та змістовному навантаженні створених праць, позаяк їхні автори були позбавлені жорстких світоглядних та методологічних детермінант. З іншого боку, на повноцінному аналізові різнопланових питань університетського будівництва об'єктивно позначився факт обмеженості доступу до архівних матеріалів.

Однак це ніскільки не применшує наукової значимості цих творів для сучасного дослідника. Відтак у пропонованій статті ставиться за мету проаналізувати доробок з історії питання лише одного із сучасників – Віктора Кіндратовича Приходька, який відігравав досить помітну роль у Подільському краї на переломному етапі історичного розвитку. При цьому ми свідомо не аналізуватимемо усіх деталей, що їх торкається автор, оскільки частина з них уже виступала предметом спеціальних наукових досліджень³, а зосередимось лише на принциповій оцінці самого процесу національного університетського будівництва.

Виступаючи із змістовними, хоча й надто лапідарними, нарисами з нагоди 50-річного ювілею літературно-публіцистичної та громадської діяльності В.К.Приходька, В.Січинський відмітив дві риси, які були сутнісно притаманними ювіляру та виокремлювали його з-поміж інших непересічних особистостей української еміграції. Перша крилася у незвичайній скромності Віктора Кін-

дратовича. “Досить сказати, – зауважував автор, підтверджуючи дану думку, – що ближчим приятелям взяло багато труду переконати В.Приходька, щоб він “погодився” з фактом його ювілею та подав якісь головні дати зі свого життя і діяльності”. Друга – це його неперевершений творчий хист, що знаково проявився в літературній спадщині, яка “принесла йому незвичайну і заслужену популярність між широкими колами українського громадянства”⁴.

Ґрунтовний аналіз життєвого та творчого шляху В.Приходька ще чекає свого прискіпливого дослідника. Ми ж лише побіжно окреслимо головні етапні віхи його багатогранної діяльності на благо рідної Вітчизни.

В.К.Приходько народився 31 січня 1886 р. у с.Княжполі Баговицької волості Кам'янецького повіту Подільської губернії в українській родині фахового садівника. Навчання розпочав у початковій школі в Ярмолинцях, далі – студії у Приворотському духовному училищі (1895–1899 рр.) та в Подільській духовній семінарії (1899–1905 рр.), тобто в тих навчальних інституціях, де найдовше зберігалась “не скаламучена національна стихія” і бурсацький побут старих українських шкіл. Вищу освіту здобув у 1912 р., закінчивши юридичний факультет Київського університету св. Володимира⁵.

Трудову діяльність В.Приходько розпочав писарем у Подільській духовній консисторії. Потому працював на різних посадах у Волинському та Подільському земствах, виконував обов’язки судового слідчого з цивільних справ Кам'янець-Подільського окружного суду, а в період Першої світової війни став військовим слідчим у званні полковника⁶.

З 1906 р. В.Приходько включається до активної громадської роботи в як член Подільської “Просвіти”. У 1909 р. він бере участь в засіданнях просвітньо-економічного конгресу у Львові, де встановлює зв’язки з цілим рядом галицьких культурних діячів. За поширення ідей “українського сепаратизму” у В.Приходька та інших відомих громадських активістів Кам'янця-Подільського в травні 1914 р. жандармерією було проведено обшук та вилучено частину україномовної літератури. Наприкінці року слідство завершилось встановленням над Віктором Кіндратовичем нагляду поліції за місцем проживання терміном на один рік⁸.

Лютнева 1917 р. революція в Росії, докорінно зламавши усталену систему соціальних відносин та об’єктивно започаткувавши новий етап національного відродження, наразі виявилася яскравим спалахом й особистого життя В.Приходька, коли йому довелося опинитися у самісінькому центрі політичних подій краю. Пізніше про цю величну добу він писав так: “У кожної людини напевне є якийсь період в житті, який вона згадує як найкращий час під оглядом особистим і громадським, час, коли їй довелось і пощастило розвинути й виявити в найбільшій мірі свої духові сили і здібності, коли їй пощастило знайти працю “по душі”, коли була повна гармонія між особистими нахилами і заінтересованностями та зовнішніми обставинами життя і праці.

Такий, на жаль, дуже короткий період в моєму житті датується роками 1917–20, коли мені довелось працювати на Поділлі, в Губерніяльній Земській

(а по революції 1917 року – Народній) Управі, спочатку на посаді Завідуючого Відділом Народньої Освіти Подільського Губерніяльного Земства, а з початком 1918 року – на видатному становищі Голови Подільської Губерніяльної Народньої Управи. Тоді, власне, був той час і ті обставини, що дали мені можливість виявити широку ініціативу в різних ділянках українського культурно-національного життя на Поділлі і коли ця ініціатива оберталась у реальне діло⁹.

З поразкою визвольних змагань восени 1920 р. В.Приходько емігрує до Польщі. Попри надто не простий загальний морально-психологічний стан, що був притаманний більшості представникам української інтелігенції, він знаходить у собі сили, аби продовжувати державотворчу працю. У січні 1921 р. стає депутатом Ради Республіки, скликаної в Тарнові, обіймає посаду товариша міністра фінансів УНР на еміграції, керуючого Міністерством фінансів УНР¹⁰.

Згодом, перебравшись до Чехії, Віктор Кіндратович викладає курс з місцевого самоврядування в Українській господарській академії у Подєбрадах. У 1929 р. в спеціальній розвідці “Українська визвольна акція, її організація і програма” він розробляє та обгрунтовує питання Всеукраїнського національного конгресу і національного податку¹¹.

В.Приходько був одним із тих, хто 14 червня 1941 р. звертався з відозвою до українського народу, закликаючи патріотичні сили об’єднатися для відновлення Української держави. В період Другої світової війни увійшов до складу Українського Національного Комітету в Кракові – інституції, що опікувалася питаннями соціального забезпечення¹².

По завершенню Другої світової війни у 1945 р. В.Приходько переїздить разом із сім’єю до Регенсбургу в Німеччині, а 1949 р. емігрує до Нью-Йорку, де впродовж десяти років працює в українському Конгресовому Комітеті¹³.

На межі 1960–70-х рр. В.Приходько не полишає української справи, продовжує гуртувати навколо себе однодумців, виступаючи одним із найактивніших організаторів і учасників Товариства подолян, створеного у Нью-Йорку при Українській Вільній Академії Наук. Головні зусилля товариства концентрувалися на проблемі видання регіонального наукового збірника¹⁴. Так продовжувалось до 5 лютого 1982 р., коли на 97-му році життя перестало битися серце видатного подолянина. За розповідями рідних, практично до останніх своїх днів він не полишав літературної праці – весь час щось записував¹⁵.

В.Приходько почав працювати над споминами за 1895–1907 рр. ще у 1926 р. Вперше вони вийшли у світ через п’ять років під назвою “Під сонцем Поділля”. У передмові до видання автор, розглядаючи власний доробок, головним чином, “як нарис з історії українського руху”, так вмотивовував необхідність її публікації: “Те, що я бачив і в чім брав участь, завсіди я уважав дуже важливим і дуже цікавим для майбутньої історії цього руху. Одначе, серед учасників і діячів того руху я бачив людей значно старших і поважніших від себе і навіть звик до тієї думки, що хтось із них подасть колись докладну

історію українського культурно-національного і громадсько-політичного життя на Поділлі.

Можливо, що, при “нормальних умовах”, так би воно й було.

Тим часом, страшна хуртовина, що зірвалася над Росією та Україною у 1917 році, цілком “переплутала” усі карти.

Як побачить читач далі, майже вся старша генерація українських діячів на Поділлі вже вимерла.

Що ж до молодшої генерації, до якої зачисляю й себе, то, в наслідок світової війни, революції та ворожої окупації України, вона в дуже значній своїй частині упала в боротьбі, а та, що залишилась у живих, – розпорошилась ген по цілому світі, далеко від Рідної Землі, часто перебуваючи в умовах, при яких годі думати про писання спогадів.

Але мало того, кількарічна громадянська війна в Україні мала своїм наслідком також те, що тут загинуло сила матеріалів та документів, які стосуються до українського руху взагалі і на Поділлі, зокрема. Так що майбутній історик цього руху – такого важливого і цікавого – дістане до своїх рук лише якісь випадкові і незначні уривки. А для багатьох моментів і епізодів цього руху – єдиним “матеріалом” залишилась лише пам’ять про них свідків та учасників.

При таких умовах, я вважав не тільки можливим, а навіть морально обов’язковим для себе записати те, що заховалось в пам’яті моїй з минулого¹⁶.

Приметно, перша частина споминів, написана надзвичайно живо і цікаво, з теплим почуттям та великою симпатією до людей праці та обов’язку, витримала чотири прижиттєвих видання. Звертаючись до читача крізь плин тринадцяти років, коли Україна пережила великий голод, масові політичні репресії та вела одну з найжахливіших в її історії воєн, В.Приходько констатував: “Ясно, що під оглядом якогось зв’язку з минулим життям, якоїсь традиції залишилось там дуже мало. Тим більшим обов’язком нашим – тих, що ще живуть, що захоронились, відтворити й зафіксувати образ нашого, українського, Поділля”¹⁷.

Третє видання, що вийшло в світ у Регенсбурзі (Німеччина) в 1947 р., автор супроводжує надто лаконічним вступним словом, яке, втім, доволі промовисто пояснювало причини необхідності чергового видання: “Habeant suam fatam libella” – казали ще старі Римляни: книжки мають свою долю. Така доля – але лиха – спіткала друге видання “Під сонцем Поділля”. Цілий готовий наклад його пропав у воєнній завірюсі 1945 року. В моїх руках залишився лише один примірник, з якого й передруковується з деякими доповненнями і незначними поправками це, третє, видання”¹⁸.

Врешті, четверте Нью-Йоркське видання 1967 р. у планах В.Приходька задумувалось як вихід у світ першої частини у зв’язку з тим, що прийшов час випустити частину другу. Цій другій частині споминів, що охоплювали період 1907–1920 рр., автор надавав великого значення і ваги, оскільки вона включала “головно добу національного відродження України та становлення Української Держави”¹⁹.

Над цим періодом В.Приходько працював з 1960 р. Однак видати за життя цю частину матеріалів він так і не зміг. Причиною тому, найвірогідніше, послужили фінансові проблеми²⁰.

Лише у 2011 р. завдяки старанням Вінницьких науковців Ю.Легуна та О.Кравчука друга частина споминів, що зберігається в архіві Української Вільної Академії наук (Нью-Йорк, США) дійшла до масового читача. Аналізуючи різні знакові події тогочасного буття, автор, коли мова заходила про проблему заснування та становлення Кам'янець-Подільського державного українського університету, обмежувався короткою фіксацією подій, відсилаючи зацікавленого читача до окремої праці, в якій спеціально розглядався цей сюжет. “Це була окрема і важлива справа (організація Кам'янець-Подільського державного українського університету – В. А.) і я пізніше присвятив їй спеціальний спогад, з різними деталями. Цей спогад був друкований у 1935 році в журналі “Наша культура” у Варшаві, що його редагував і видавав проф. д-р Іван Огієнко, а нині – Митрополит Іларіон. Тоді ж спогад вийшов окремою брошурою. З огляду на те, тут я не буду писати про цю справу, одсилаючи читачів до цієї окремої праці, що може вийде колись як додаток до “Спогадів”²¹.

Останню роботу було написано ще в 1928 р., коли виповнилось десять років з дня урочистого відкриття вищого навчального закладу на Поділлі. В.Приходько досить ретельно готував працю до друку, самостійно відшукуючи фотоматеріали, які б додатково ілюстрували публікацію. Про це свідчить, зокрема, його лист на адресу Л.Т.Білецького: “Можливо, що мої спомини про Ун-т в Кам'янцідесь удасться пристроїти. Ви були першим деканом і я хотів би умістити – коли взагалі це вдасться – також Вашу фотографію, як одного з діячів Ун-ту. Тому ласкаво прошу не одмовити прислати мені Вашу фотографію. Може маєте фот. інших проф. Ун-ту і перших деканів, а також фотогр. самого будинку – прошу ласкаво позичте мені – я Вам по використанню поверну. Вашу фотографію – бажано з тих часів – прошу прислати, по можливості негайно”²².

Навесні 1935 р. І.Огієнко у Варшаві приступив до підготовки першого числа нового часопису “Наша культура”, який ставив за мету висвітлення історії та культури нашої минувшини²³. У контексті цього завдання особливої ваги надавалося добрим споминам “зі світлих і героїчних моментів нашого творчого життя, що бадьорять нам духа й заохочують до будівництва” та “мають велике виховне національне значення”²⁴. Вважаючи державний університет на Поділлі “найкращою культурною установою” українського громадянства, І.Огієнко публічно звернувся із сердечним проханням до професорів, доцентів, асистентів й урядовців навчального закладу прислати різні матеріали про життя інституції (фотографії, газетні статті, біографії і т. ін.)²⁵.

Не покладаючись лише на публічні звернення, Іван Іванович піднімав це питання і в приватному листуванні. Звертаючись до колишнього декана історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського університету Л.Т.Бі-

лецького, він запрошував його до активної роботи в новому журналі²⁶ та просив його, в свою чергу, залучати до співробітництва “кого тільки уважатиме за творчу силу”. Щодо праці Віктора Кіндратовича, то І.Огієнко зробив окрему примітку: “До “Н.К.” дуже треба б споминів про Кам'ян. Унів. В.Приходько має готові, – попросить дати”²⁷.

На прохання Л.Білецького надіслати до редакції підготовлений матеріал Віктор Кіндратович відгукнувся позитивно. Після того, як про це стало відомо І.Огієнкові, він особисто 21 червня 1935 р. звернувся до автора з проханням пришвидшити подання праці: “Пише мені проф. Білецький, що Ви обіцяли прислати мені свої спомини про Кам'янецький Університет. Сердечно Вам дякую й прошу поспішити з присилкою. “НК” стоїть іще більше як зле, тому в засади гонорарів не даю; але Вам якось вишкребу щось і конечно пришлю, хоч і невелику суму, – постараюсь прислати навіть перед видрукуванням споминів, а зараз по одержанні рукопису. Отже чекаю”²⁸.

Праця В.Приходька друкувалася у шести числах “Нашої культури” за 1935–1936 рр.²⁹ та невдовзі вийшла окремою брошурою в Синодальній друкарні³⁰. Віктор Кіндратович щиро зізнавався, що до написання споминів його спонукав не тільки факт особистої участі у цій справі, а й деякі моменти, так би мовити, практично-утилітарного характеру. Річ у тім, що самий спосіб організації університету в Кам'янці-Подільському та ті методи, які були застосовані при реалізації проекту, В.К.Приходько вважав майже зразковими, а отже вартими для систематизації й вивчення. Тому історію постановки навчального закладу від аналізу озвучених перших теоретичних ідей (О.М.Пашенко, О.П.Шульмінський) і до подальших практичних кроків (діяльність університетської комісії з вирішення різнопланових питань становлення університету, урядові рішення та ін.), він свідомо розглядав як позитивний досвід невеличкої частки для будівництва більш широкого і складного державного організму, акцентовано зосереджуючи увагу саме на засобах і методах організаційної праці.

Підготовкою тексту до друку займався особисто І.І.Огієнко. Про застосовані ним підходи, які викликали певні зауваження з боку самого В.Приходька, ми дізнаємося з листа, адресованого на ім'я Віктора Кіндратовича: “Відповідаю найперше в справі Ваших споминів. Прок. не може ображатися, бо делегація (коли вона була; по-моєму, приїжджав тільки К.Г.Солуха на якийсь з'їзд) не була в Міністра, а тільки в Ф.Сушицького, а він на початку був рішуче проти Кам'янця, і тільки пізніше ми його вговорили і Суш. був директором Деп. Вищої Школи.

Про гетьмана полишено все суттєве, а зайве опущено виключно за браком місця. Ви те подасте в своїх інших споминах, бо воно не пасувало до К. Ун. Взагалі ж я ніде нічого Вам не виправляю, крім мови. Одна була виправка про Міністерство – бо вона явно помилкова”³¹.

Отже, за зізнанням самого І.Огієнка, працюючи над текстом, він застосовував три види правок. Перший із них стосувався винятково питань філології. Прав-

лення цього гатунку пронизують увесь текст і відповідних прикладів можна навести безліч. Якщо оцінювати їх з точки зору застосування норм стилістики та правопису, то вони можуть бути визнані цілком доречними і правомірними.

Однак І.Огієнко не обмежився лише літературною коректурою матеріалу. До другого виду правок слід віднести такі, що суттєво впливали на авторську оцінку подій та явищ. Наприклад, говорячи про ініціаторів ідеї заснування університету на західних теренах держави, В.Приходько ствердно констатує факт, що біля її витоків безпосередньо стояла О.М.Пашенко – “це її ідея”³². У варіанті ж “Нашої культури” це твердження виглядає більш розмитим³³.

У цій же площині лежать правки, що стосуються особистості гетьмана П.Скоропадського та започаткованого ним політичного режиму. І.Огієнко прибирає із тексту всі судження автора оціночного характеру, які, очевидно, вважались йому хибними або, принаймні, “зайвими”, якщо слідувати зізнанням самого Івана Івановича. Їх також є чимало. Достатньо характерним прикладом цього порядку можемо навести опис святкування дня урочистого відкриття університету. Перераховуючи гостей, присутніх на святі, які репрезентували місцеву владу, В.Приходько дає кожному із них не зовсім схвальні характеристики. При цьому автор зазначає: “І – думалося – чому Гетьман, раз він справді гетьман, не розжене все це вороже гайвороння, що лише чатує на Україні, не позриває цих блискучих жовто-блакитних уніформ з цих ворогів України та не розжене їх під три вітри”³⁴. А далі І.Огієнко вилучає цілий абзац, який промовисто говорить про їхні справжні наміри, як їх розумів Віктор Кіндратович: “Але високі носії влади Української держави поглядали в наш бік і так само думали собі: “і чому етот генерал Скоропадский еще нянчиться с ними? И при чем тут ета канитель с “Украинским” Университетом и стой “мовой”, раз завтра будет “единая-неделимая””³⁵.

Аналогічно оцінював В.Приходько і представників центрального уряду. Усі вони, на його думку, хіба що за винятком Д.Дорошенка та М.Василенка, “стали люде цілком ворожі Україні, себто, що ніякої самостійної української держави не хотіли”³⁶. Ця частина тексту також відсутня у редакції “Нашої культури”.

Ще яскравіше авторське ставлення до гетьманського перевороту ілюструє інший вилучений І.Огієнком фрагмент: “Було-б не на тему широко розводитись тут з приводу цього перевороту. Зроблю лише кілька зауважень. Загально говориться, що гетьманський переворот стався наслідком нерозумної політики українських соціалістичних партій, непомірністю їх соціальних вимог і потребою запровадити, нарешті, на Україні “лад і порядок”. Я не належав ні формально, ні фактично до соціалістичних партій, але, як земському робітникові, мені довелося працювати як раз поруч з цими “страшними” соціалістами – українськими с.р. і с.д., бути в самій “гуші” їх, спостерігати роботу їх в повітах, у губернії. І я мушу сказати, що коли гетьманський переворот мав на увазі власне цю небезпеку для України, – то це було – як воно

й вийшло – просто трагічним непорозумінням. Дічам гетьманського перевороту треба було лише трошки терпіння, лише більш спокійних нервів і холодного та об'єктивного спостереження, а, головне, розуміння тодішньої української дійсності, – а вони швидко переконались-би, що в особі своєї демократії – Україна має цілком здоровий державно-творчий елемент, дуже далекий од політичного та соціального засліплення і фанатизму. І коли українські монархісти, виправдуючи гетьманський переворот, кидають обвинувачення українському селянству і його провідникам, що вони хотіли й думали не про Україну, а про “десятину”, то я скажу, що діячі гетьманського перевороту як раз, власне, із-за “десятини” поставили на карту Україну.

І коли це захоплення “десятиною” в українського селянства можна дуже легко зрозуміти і пробачити, то зовсім інакше це захоплення треба трактувати у людей з претензіями на сіль української землі. У всякому разі, на підставі власних спостережень я виніс глибоке переконання, що ця українська демократія, разом з українським народом, не вважаючи на свої безсумнівні браки, створила-б з України зовсім не гіршу державу, ніж її ближчі і далші більш щасливі сусіди.

Але шкода про це тепер говорити...”³⁷.

Врешті, третій вид правок носив винятково принциповий характер. Він відносився до самих засад культурно-освітнього будівництва і зокрема до проблеми становлення національної вищої школи. Найбільш випукло її сформулював сам П.Скоропадський в такий спосіб: “Я читав десь – не пригадую вже, де саме – що честь заснування Української Академії Наук та двох українських університетів не може належати Гетьманщині 1918 року, бо ініціатива цього й деякі підготовні в цім напрямі праці належать Центральній Раді. Такі твердження не витримують критики: мало ще того, що така думка була – треба було її реалізувати”³⁸.

Так ось, виходячи саме із цих засад, І.Огієнко вважав бачення В.Приходька справи національного університетського будівництва помилковим, про що власне відверто й вказав для нього у вищезазначеному листі. Через цю саму причину він вилучив з тексту цілі фрагменти, які не вписувалися в схему прибічників гетьманської історіографії питання.

При цьому позиція самого І.Огієнка також не була бездоганною, принаймні в окремих деталях він точно помилявся, що, поза сумнівом, не могло не впливати й на загальне розуміння процесу становлення вітчизняної вищої школи. Яскравим прикладом цього є його роз'яснення у кореспонденції до В.Приходька ролі Ф.Сушицького на початковому етапі реалізації університетського проекту: “Прок[опович] не може ображатися, бо делегація (коли вона була; по-моєму, приїжджав тільки К.Г.Солуха на якийсь з'їзд) не була в Міністра, а тільки в Ф.Сушицького, а він на початку був рішуче проти Кам'янця, і тільки пізніш ми його вговорили і Суш. був директором Деп. Вищої Школи”³⁹.

Думку про Ф.Сушицького Іван Іванович повторить і у своїй автобіографічній хронологічній канві: “Лютий 1918. Кам'янчани в Києві просять засну-

вати їм університет. У Міністерстві освіти прийнято їх сухо й нічого не обіцяно. Справу перебирає до своїх рук комісія при Українським народнім університеті. Проф. Ф.Сушицький, директор департаменту вищої школи Міністерства освіти, поставився спочатку негативно до думки про університет у Кам'янці, але згодом прихилився до неї⁴⁰.

Вперше делегація Кам'янець-Подільської міської думи побувала на офіційному прийомі в центральному освітянському відомстві, очевидно, 10 січня 1918 р. Принаймні, цим днем датоване прохання на ім'я Генерального секретаря освіти. Але зустріч справді відбувалася не з Генеральним секретарем І.Стешенком, а з директором департаменту вищої школи Ф.Сушицьким⁴¹. На прийомі було четверо візитерів – І.Нацкевич, К.Солуха, Я.Діяченко та М.Сістер. Розмова виявилась досить змістовною і продуктивною. Це видно із поміток, які особисто залишив на зверненні Ф.Сушицький. Вони деталізували та конкретизували багато важливих питань, від вирішення яких значною мірою залежала подальша реалізація цілого проекту – це, зокрема, проблеми бібліотеки, фінансування, приміщення та ін.⁴² Цей факт промовисто вказує на те, що від самого початку Ф.Сушицький поставився надто відповідально до проблеми заснування на західних теренах держави вищого навчального закладу. Більше того, саме він ініціював його український статус. Про це засвідчує протокол засідання Кам'янець-Подільської міської думи за 15 січня 1918 р., на якому делегація звітувала про своє відрядження⁴³. На цьому ж наголосила газета “Свято Поділля”, яку товариство “Просвіта” спеціально підготувало до дня урочистого відкриття університету⁴⁴.

У полі зору В.Приходька перебував аналіз усієї організаційної діяльності Міністерства освіти останнього періоду Центральної Ради, коли відомство очолив В.Прокопович. Справді, після повернення в березні 1918 р. урядових структур до Києва розпочався досить активний період вітчизняного університетського будівництва. Міністерством освіти був розроблений досить детальний план, який включав реалізацію на протязі найближчого часу ряду проектів. Серед них, зокрема, передбачалося “вироблення сітки нових державних вищих шкіл на Україні по типу класичних університетів, з перетворенням в першу чергу Укр. Народнього Університету в національний з державними правами й на державні кошти та відкриття нових вищих шкіл на Україні: спеціально-професійної в Києві і народнього університету в Києві ж; класичного університету в Кам'янці, а також низки народніх в ріжних губерніяльних містах, в першу чергу в Харькові та Одесі”⁴⁵.

Із метою реалізації цих завдань, по-перше, вже у березні 1918 р. при департаменті вищої та середньої освіти Міністерства народної освіти УНР спеціально утворена комісія в складі Г.Павлуцького (доктор історії мистецтва), Б.Кістяківського (доктор державного права), Д.Граве (доктор математики) та В.Дуб'янського (магістр геології та мінералогії) завершила роботу над виробленням проекту нового університетського статуту. Основна особливість цього документу полягала в значному розширенні університетської автономії. Аби

підкреслити перевагу колегіального принципу управління навчальним закладом, на чолі університету було поставлено Раду, потому факультетські зібрання і лише за тим управу, ректора та деканів. За Міністерством залишався здебільшого лише загальний нагляд за інституціями та затвердження на відповідних посадах⁴⁶.

По-друге, у зв'язку із справою українізації вищої школи на початку квітня 1918 р. при Міністерстві освіти було створено ще одну повноважну комісію під керівництвом П.І.Холодного, основне завдання якої полягало у виробленні прийнятних умов об'єднання університету св. Володимира з Українським народним університетом. До її складу було запрошено представників обох науково-освітніх інституцій, Центральної Ради та Міністерства освіти (Є.Спекторський, О.Садовень, Г.Де-Метц, П.Смирнов, С.Реформаторський, І.Ганицький, Ф.Швець, М.Василенко, С.Веселовський, Д.Граве, В.Зеньківський, Б.Кістяківський, В.Константинович, О.Лук'яненко, В.Луцицький, О.Черняхівський, Ф.Сушицький та В.Дуб'янський)⁴⁷.

На двох засіданнях комісії, що відбулися 13 та 20 квітня було детально обговорено тези, напрацьовані освітнім відомством. Вони зводилися до таких восьми пунктів:

“1. Злучення університету св. Володимира з українським під назвою “Державного університету св. Володимира” з необхідністю прийняти всіх ценових лекторів університету народного на українські кафедри університету св. Володимира, та при умові необхідності забезпечення переход сучасних студентів українського народного університету до державного (з цензом не менше 6 класів).

2. Необхідні для професорів університету св. Володимира полегшення в справі підданства.

УВАГА. Звернутися до Міністра справ судових з проханням щодо внесення в загальний закон про підданство окремої статті: “На державні посади по науковій та учебній службі можливо приймати також осіб закордонного підданства, з дозволу міністра відповідного відомства”.

3. Прийняття платні пенсіонерам на казенні кошти, навіть побільшенім розмірі (4500-5000 карб.).

4. Відкриття штатних українських кафедр, коли найдуться відповідні наукові сили, при існуванні паралельних штатних російських кафедр, згідно §7 і з поширенням наукових засобів.

5. Діловодство по адміністрації на українській мові, по зносиам з осені 1918 р., а взагалі протягом одного року.

6. Заведення лектури української мови, яка повинна бути обов'язковою на посадах державної служби.

7. Бажаність заведення на протязі 5 літ викладання на українській мові по всіх штатних кафедрах (§4).

8. Для залишених стипендіятами на державні кошти обов'язково володіння українською мовою”⁴⁸.

Хоча членам комісії знайти порозуміння було досить важко, проте деякі зрушення в цьому напрямкові таки простежувалися. Принаймні, як зауважував В.Зеньківський, котрого важко запідозрити в українофільстві, якби в ініціаторів ідеї об'єднання було трохи більше часу, вони б обов'язково її реалізували⁴⁹. Крім того, Рада університету св. Володимира взяла до відому розпорядження Міністерства народної освіти УНР від 13 квітня 1918 р. щодо налагодження відносин винятково з відомством з усіх питань, з якими раніше зверталися до Петрограду⁵⁰.

По-третє, досить інтенсивно просувалася справа і з заснування українського університету в Кам'янці-Подільському⁵¹. Для з'ясування низки важливих питань, пов'язаних з реалізацією проекту, у квітні 1918 р. місто над Смотричем відвідала спеціальна делегація, уповноважена Радою лекторів Київського українського народного університету та Міністерством освіти⁵². У зв'язку з цим було підтверджено ухвалу міської думи щодо взятих на себе фінансових та матеріальних зобов'язань та прийнято принципове рішення Подільського губерніального земства про виділення на університет одного мільйона гривень⁵³.

Базуючись на цих реаліях, В.Приходько з твердою переконливістю запевняв, що “навіть при цілком ворожому відношенню певних гетьманських інстанцій до ідеї високих українських шкіл, розпочату справу Кам'янецького й Київського Університетів уже неможливо було поховати: це було-б занадто неpolitично”⁵⁴. Врешті, відповідаючи П.Скоропадському та його однодумцям, він так підсумовує проблему заснування національних вищих шкіл: “І це без всяких тенденцій, а лише за для ради історичної правди треба ствердити: бо в останні часи де-хто із ідеологів гетьманської влади, не знаючи ближче обставин, заснування цих університетів ставить в заслугу як раз цій владі. Тим часом, як бачимо, справа стояла інакше...”⁵⁵.

Отже, на думку В.К.Приходька, основна підготовча робота із заснування у Кам'янці-Подільському державного українського університету була проведена Міністерством освіти та іншими державними і громадськими організаціями за часів Центральної Ради, зокрема коли освітянське відомство очолив В.Прокопович. Цю думку він не змінив до кінця життя, свідченням чому є аналогічні висновки, зроблені у другій частині “Споминів”, що й сьогодні істотно впливають на історіографію університетського будівництва в Україні доби національно-визвольних змагань.

Примітки:

1. Біднов, В. Перші два академічні роки Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському: уривок із спогадів / В. Біднов // Літературно-науковий вістник. Річник XXVII. – Львів: З друкарні Ставропогійського ін-ту, 1928. – Т. ХСVII. – Кн. XI. – С. 223–240; кн. XII. – С. 325-333; Приходько, В. Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі / В. Приходько // Наша культура (Варшава). – 1935. – Кн. 5. – С. 305-316; кн. 6. – С. 364-378; кн. 7. – С. 439-444; кн. 9. – С. 572-581; 1936. – Кн. 1. – С. 34-42; кн. 2. – С. 115-126; Приходько, В. Повстання

Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі: відбитка з “Нашої культури” 1935–1936 рр. / В. Приходько. – Варшава: Друкарня синодальна, 1936. – 60 с.; Пашенко, О. Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету / О. Пашенко // Наша культура. – Варшава, 1936. – Кн. 5. – С. 332-346; кн. 6. – С. 413-420; кн. 10. – С. 671-676; Гудзій, Ю. З життя Кам'янець-Подільського державного українського університету. (Спомини лікарського помічника й скарбника університету) / Ю. Гудзій // Наша культура. – Варшава, 1936. – Кн. 3. – С. 229-233; кн. 4. – С. 290-295; Огієнко, І. Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва / І. Огієнко // Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рятуння України. – К.: Наша культура і наука, 2006. – С. 67-172 та ін.

2. Білецький, Л. Т. Мої спомини (1917–1926 рр.) / Л. Т. Білецький // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф.3830, оп.1, спр.3а, арк.1-101.

3. Завальнюк, О. М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.) / О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. – 632 с.

4. Січинський, В. Під сонцем Поділля. З нагоди 50-річного ювілею літературно-публіцистичної і громадської діяльності проф. Віктора Приходька / В. Січинський // Свобода (Український щоденник). – Нью-Йорк, 1956. – 5 грудня.

5. Трембіцький, А. Віктор Кіндратович Приходько – державний, громадсько-просвітницький і культурний діяч (до 120-річчя з дня народження) / А. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оюм, 2006. – Т. 6: Матеріали круглого столу “Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 206.

6. Легун, Ю. В. Друга частина спогадів В.Приходька “Під сонцем Поділля” як історичне джерело / Ю. В. Легун, О. М. Кравчук // Матеріали XIII Подільської історико-краєзнавчої конференції: [присвяченої 80-річчю від дня народження І.С.Винокура] / [Завальнюк О. М. (голова), Войтенко В. І. (співголова), Баженов Л. В. (відп. редактор) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2010. – С. 106.

7. Січинський, В. Під сонцем Поділля. З нагоди 50-річного ювілею ...

8. Лозовий, В. С. Становлення та діяльність Подільської “Просвіти” / В. С. Лозовий // Подільська “Просвіта”: історія і сьогодення: Збірник наукових праць за підсумками регіональної науково-краєзнавчої конференції, м.Кам'янець-Подільський, 2-3 червня 2011 року / [редкол.: О. М. Завальнюк (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. – С. 5.

9. Приходько, В. К. Під сонцем Поділля: спогади / В. К. Приходько / [Упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук]. – Вінниця: ТОВ “Консоль”, 2011. – Ч. 2. – С. 113-114.

10. Малюта, О. “Просвіти” і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О. Малюта. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 2008. – С. 621.

11. Січинський, В. Під сонцем Поділля. З нагоди 50-річного ювілею ...

12. Легун, Ю. В. Зазначена праця / Ю. В. Легун, О. М. Кравчук. – С. 106.

13. Малюта, О. Зазначена праця / О. Малюта. – С. 621.

14. Легун, Ю. Спогади В.Приходька: повернення на Батьківщину / Ю. В. Легун, О. М. Кравчук // Приходько В. К. Під сонцем Поділля: спогади / [Упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук]. – Вінниця: ТОВ “Консоль”, 2011. – Ч. 2. – С. 3.
15. Легун, Ю. Спогади В. Приходька: повернення на Батьківщину / Ю. В. Легун, О. М. Кравчук. – С. 4.
16. Приходько, В. Під сонцем Поділля: спогади / В. Приходько. – Нью-Йорк – Мюнхен: Видавництво “Криниця”. – 1967. – Ч. 1. – С. 7-8.
17. Там само. – С. 9-10.
18. Там само. – С. 10.
19. Там само.
20. Легун, Ю. Спогади В. Приходька: повернення на Батьківщину / Ю. В. Легун, О. М. Кравчук. – С. 4.
21. Приходько, В. К. Під сонцем Поділля: спогади / В. К. Приходько. – С. 225.
22. ЦДАВО України, ф.3876, оп.1, спр.53, арк.40.
23. Там само, спр.52, арк.10.
24. Національна освіта й наші завдання // Наша культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 4.
25. О-ко, І. Від редакції й адміністрації. Кам’янець-Подільський Державний Український Університет / І. О-ко // Наша культура. – 1935. – Кн. 5. – С. 336.
26. ЦДАВО України, ф.3876, оп.1, спр.52, арк.10.
27. Там само, арк.11 зв.
28. Там само, ф.3830, оп.1, спр.47, арк.23.
29. Приходько, В. Повстання Українського Державного Університету в Кам’янці на Поділлі / В. Приходько // Наша культура (Варшава). – 1935. – Кн. 5. – С. 305-316; кн. 6. – С. 364–378; кн. 7. – С. 439-444; кн. 9. – С. 572-581; 1936. – Кн. 1. – С. 34-42; кн. 2. – С. 115-126.
30. Приходько, В. Повстання Українського Державного Університету в Кам’янці на Поділлі: відбитка з “Нашої культури” 1935–1936 рр. / В. К. Приходько. – Варшава: Друкарня синодальна, 1936. – 60 с.
31. ЦДАВО України, ф.3830, оп.1, спр.47, арк.24.
32. ЦДАВО України, ф.3830, оп.1, спр.3а, арк.29.
33. Приходько, В. Повстання Українського Державного Університету в Кам’янці на Поділлі / В. Приходько. – С. 309.
34. Там само. – 1936. – Кн. 1. – С. 40.
35. ЦДАВО України, ф.3830, оп.1, спр.3а, арк.77.
36. Там само, арк. 30.
37. Там само, арк. 25-26.
38. Скоропадський, П. Українська культурна праця за Гетьманщини 1918 р. Сторінка Споминів / П. Скоропадський // ALMA MATER: Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917–1920. Матеріали, документи, спогади: У 3 кн. / [Упоряд.: В. А. Короткий, В. І. Ульяновський]. – К.: Прайм, 2001. – Кн.: 2: Університет св. Володимира за доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського. – С. 370.
39. ЦДАВО України, ф.3830, оп.1, спр.47, арк.23.
40. Огієнко, І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва / І. Огієнко // Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рятуння України / [Упоряд., автор передм. і комент.

М. С. Тимошик]. – С. 90.

41. В. С. Університет і Кам'янець-Подільська “Просвіта” / В. С. // Свято Поділля (Видання Подільського Українського товариства “Просвіта”). – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 22 жовтня.

42. ЦДАВО України, ф.2201, оп.1, спр.353, арк.1а-1а зв.

43. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО), ф.132, оп.3, спр.1, арк.2 зв.

44. В. С. Університет і Кам'янець-Подільська “Просвіта” / В. С. // Свято Поділля (Видання Подільського Українського товариства “Просвіта”). – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 22 жовтня.

45. Постернак, С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917–19 рр. / С. Постернак. – К.: Печатня видавничого товариства “Друкар”, 1920. – С. 75.

46. Проект статута Державних Українських Університетів: Від Кам'янецької університетської комісії. – Кам'янець-Подільський, 1918. – 28 с.

47. ЦДАВО України, ф.2201, оп.1, спр.326, арк.92-92 зв.

48. Там само, спр.336, арк.220-220 зв.

49. Зеньковский, В. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.). Воспоминания / В. Зеньковский / [Публ. текста и ред. М. А. Колерова]. – М.: Крутицкое Патриаршее Подворье, 1995. – С. 154.

50. Державний архів м.Києва, ф.16, оп.465, спр.433, арк.29.

51. ЦДАВО України, ф.3876, оп.1, спр.3, арк.41 зв.

52. Завальнюк, О. М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917–1921 рр.): монографія / О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – С. 106-107.

53. ДАХМО, ф.Р-260, оп.1, спр.1, арк.20.

54. ЦДАВО України, ф.3830, оп.1, спр.3а, арк.32-33.

55. Там само, арк.33.

Резюме

В статье анализируется взгляд научно-просветительного и общественно-политического деятеля В.К.Приходька на процесс основания Каменец-Подольского государственного украинского университета.

Ключевые слова: Каменец-Подольский государственный украинский университет, воспоминания, Центральная Рада, гетьманат, В.К.Приходько, И.И.Огиенко.

Одержано 16 квітня 2013 року